

Слово про похід Ігорів

Автор Невідомий

СЛОВО ПРО ІГОРІВ ПОХІД

Героїчна поема

Подається в переспіві Василя Шевчука, Леоніда Гребінки та Максима Рильського

Переспів Василя Шевчука

Почнемо, браття, пісню невеселу
Словами призабутими старими
Про Ігорів згорьований похід.
Почнемо не за вимислом Бояна,
А просто, як насправді все було.
Коли Боян, цей віщий соловейко,
Співав комусь осанну величальну,
То білкою носився по деревах,
Землею — сірим вовком, а в підхмар'ї
Орлом могутнім клекітно ширяв.
Згадавши про усобиці колишні,
Пускав він десять соколів на зграю
Прекрасних лебедів, що линули вгорі,
І князеві, чий сокіл найспритніший,
Він пісню попереду дарував.
Співав хвалу старому Ярославу;
Або Мстиславу, мужньому із мужніх,
Який зарізав велетня Редедю;
Або Роману, сину Святослава...
Так, мовби десять соколів, на струни
Пускав він віщі пальці, й рокотали
Самі ті струни — славили князів.
Почнемо з Володимира. Й розкажем
Про Ігоря, що вигартував розум
Неміряною силою своєю
І вигострив відвагою, як меч.
Повідаєм, як, сповнившись завзяття

І болю за страждальну рідну землю,
Одчайний князь полки свої хоробрі
На землю Половецькую водив.

Бояне, соловію днів минулих!
Якби ж похід цей ти ощебетав,
Стрибаючи по дереву уяви,
Злітаючи думками попід хмари,
Сплітаючи у пісню суццю славу
Й сягаючи Троянових часів!
Ти б заспівав про Ігоря:
"Не буря несе над степом соколів —
Вороння летить до Дону, чуючи біду".
Або почав би, Велесів нащадку:
"Іржання коней чути за Сулою,
Б'ють дзвони в Києві, у Новгороді сурми
Похід скликають, стяги над Путивлем
Загравами тривожно лопотять..."

Жде Ігор брата милого в Путивлі.
Примчав і мовив Всеволод буй-тур:
"Один ти в мене, Ігорю, мій брате;
Порада і розрада ти моя!
Сідлай же, князю, коні свої бистрі,
Бо вже мої осідлані стоять
Попереду під Курськом, наготові.
Мої куряни — воїни умілі:
Під трубами сповиті, із шоломів
Напоєні й згодовані зі списа;
Дороги та яруги їм відомі;
В них луки пружні, повні сагайдаки
І шаблі гострі — волос перетнуть.
Вовками скачуть в полі і шукають
Собі та князю слави й перемоги!..
На сонце Ігор глянув і жахнувся —
Все військо враз покрилося пільмою!
І мовив Ігор: "Браття і дружино!
Забитим краще бути, ніж полоненим.
Тож сядьмо, браття русичі, на коней,
Щоб глянуть на великий синій Дон!..
Й таку незборну Ігор мав жадобу

Дістатись Дону, спробувати Дону,
Що геть йому знамення заступила.
"Бажаю, — мовив, — списа поламати
Край поля Половецького із вами,
Хоробрі, мужні русичі! Загину
Або шоломом Дону зачерпну!"

Вступивши у стремено золотє,
Він полем рушив. З ним — уся дружина.
Їм темрява дорогу заслонила,
Від стугону, що линув звідусіль,
Збудилось птаство, звірі розкричались,
А див гукнув із чорних верховіть,
Щоб чули Волга, Сурож та Посулля,
Помор'я, Корсунь і Тматорокань.
І половці посунули до Дону;
Мов лебеді сполохані, ячали
Кибитки незліченні опівночі...

До Дону Ігор воїнів веде!
Вороння чорне клякне на деревах,
Вовки в яругах бродять. Клекотають
Орли у небі. Злякані червоним,
Лисиці тонко брешуть на щити...

О Руська земле, ти вже за горою!
Пітьма світліє. Вранішня зоря
Встає над полем, маревом повитим.
Стих соловей. Вороння крик зняло...
Тут русичі червоними щитами
Степ перекрили, прагнучи собі
Звитяг і честі, Ігореві — слави.

У п'ятницю схрестилися мечі.
Здригнулись половці, змішалися, побігли!
Розсипавшись, мов стріли, по степу,
Помчали русичі чарівних половчанок,
А з ними — золото, едваби, оксамит;
Кожухами, опанчами, парчею
Та іншим узороччям половецьким
Вимощували шлях через болота...

Багровий стяг, біляста хоругов,
Бунчук червоний й ратище срібляне
Хороброму дісталися звияжцю.

Дріма в степу Олегове гніздо.
Далеко залетіли соколята!
Для кривди не народжені вони
Ні беркуту, ні кречету, ні круку,
Ім'я якому — дикий половчанин!

Кончак біжить, неначе сірий вовк;
Гзак поспішає вслід йому до Дону.

На другий день, заледве розсвіло,
Криваві зорі згубу провістили.
Від моря чорні хмари потяглись,
Чотири сонця прагнучи покрити;
Спахнули сині блискавки... Ой бути
Страшному грому! Стрілами іти
Дощу від Дону. Списам поламатись
Й мечам пощербитись об крицеві шоломи
На річці на Каялі, біля Дону!

О Руська земле, ти вже за горою!..

Тут дужий вітер, Стрибожів онук,
Війнув із моря стрілами в обличчя
Полкам черленим, Ігоревим воям.
Земля здригнулась, спінилися річки,
І курява знялася над полями!
Лопочуть стяги — половці ідуть
Від Дону і від моря... Звідусюди
Хоробре руське військо обступили;
Степ перекрили кличем бойовим;
А русичі — червоними щитами.

Яр-туре Всеволоде, ти спинив грудьми
Лихе поріддя. Стрілами проймаєш,
Гримиш мечем. Де зблисне твій шолом,
Там голови погані половецькі
Летять на землю. Ковані шоломи

Поскіпані тобою, ярий туре!..
О миле браття, в січі він забув
Про тиху славу, отчий княжий стіл
І Глібівну — дружиноньку вродливу,
Що жде його в Чернігові далекім!..

Були віки Троянові; літа
Старого Ярослава проминули;
Олег мечем усобиці кував
І стріли сіяв — гордий Гориславич.
Це він вступив в стремено золоте
У городі своїм Тмуторокані,
І дзвін той Всеволод у Києві почув,
А Володимир чув його в Чернігові
Й ворота навіть вранці замикав.
Це ж за його обиди похвальба
Бориса Вячеславича поклала
На березі Канини. Звідтіля ж
Повезли Ізяслава до Софії
На вічний спокій в Києві святому...
Був смутний час. Насіяв князь Олег
Чимало лиха, й вирости роздори,
І згинуло незлічено добра
Народу руського — Дажьбожого онука.
В крамолах, в міжусобицях лягло
Людей немало. Рідко орачі,
Йдучи за плугом, голос подавали.
Зате ворони каркали щодня
На трупах, непохованих у полі...

Страшні були ті битви. Ця ж така,
Якої ще ніколи не бувало!

Від рання аж до вечора і знов
Од вечора до рання — свищать стріли,
Гримлять мечі об крицеві шоломи
Й ламаються скривавлені списи
У полі незнайомім Половецькім...
Копитами поорана земля
Кістями була засіяна і щедро
Полита кров'ю: тугою зійшли

Вони в тобі, о страдна Руська земле!

Над ранок знявся в полі шум і дзвін —
Ковуїв Ігор в січу завертає,
Йдучи на поміч Всеволоду-брату.
День бились. Два. Ополудні на третій
Упали мертво Ігореві стяги,
Й два брати розлучились на Каялі.
Не стало тут кривавого вина;
Скінчили учту русичі хоробрі:
Впоїли свата й поряд полягли
За землю Руську. Трави сум схилив,
І дерево в жалобі приклонилось...

Настала, браття, тужная пора;
Пустиня руську силу подолала.
Ввійшла обида у Даждьбожів рід,
Ступила Діва по землі Трояна
І заплескала крилами край Дону,
Прогнавши золоті часи.
Не йшли князі в походи в дикий степ,
Бо мовив брат до брата гордовито:
"Оце моє, і те — також моє".
Дрібне самі великим нарекли
Й з крамолою надовго побратались.
А бісове поріддя звідусіль
Пішло на Руську землю безборонне.

Далеко мужній сокіл залетів,
Ворон б'ючи, — заледве не до моря!
Не воскресити Ігоревих воїв,
Русі щитами їм не затулить!
Помчали з кличем вбивство і грабіж,
Линули племін з огняного рогу.
І жони руські вмилися слізьми:
"Уже нам милих лад не приголубить,
Ні здумати, ні вгледіти очима:
Уже нам срібла й золота не знати..."
І стогоном озвався скорбний Київ,
Чернігів же напасті опосіли.
Розлився жаль великий по Русі

Й проріс печаллю буйною повсюди.
Князі кували смуту. А земля
Стогнала під копитами поганих.

Хоробрі Святославичі біду
На річці на Каялі розбудили,
Яку приспав був грізний Святослав
Мечами харалужними своїми.
Це він навів полки свої міцні
На землю Половецьку, притоптавши
Яри й горби; озера скаламутив
І висушив болота і струмки.
А хана Кобяка із Лукомор'я,
Як вихор, вихопив у війська на очах.
І впав Кобяк у Києві, в дитинці
Великого звитяжця Святослава.

І греки, і морава, й венеційці
Хвалу співають князю Святославу
І гудять Ігоря, що силу потопив
На дні Каяли, ріки половецькі
Засипав руським скарбом золотим
І пересів із княжого сідла
В сідло раба, невольника простого.

Стоять пониклі вдови на валах,
Віднині їм веселощів не знати.

У Києві на горах Святослав
Побачив сон страшний і дивовижний.
"Ізвечора, — повідав, — тільки ліг,
Мене укрили чорним покривалом
Й дали напитись синього вина,
Отрутою змішаного густо.
І сипали з поганських сагайдаків
На груди перли й ніжили мене.
А терем був без стелі та верха...
В бору Кияні та на Оболоні
Всю ніч ворони Бусові кричали
І зграями летіли над Дніпром".

Бояри князю мовили на те:
"Твій розум, батьку, туга полонила;
Два соколи із отчого стола
Злетіли, щоб сягнуть Тматорокані
Або шоломом Дону зачерпнути.
І вже їм крила шаблі повтинали,
А їх самих попутали залізом.
Стояла тьма у скорбний третій день:
Два сонця змеркли, згасли два багрянні
Твої стовпи. Пітьмою огорнулись
Два юні місяці — Олег та Святослав
Й занурились у море. На Каялі
Важуча тьма покрила білий світ.
І половці, мов хижії гепарди,
Розбіглись безборонне по Русі.
Уже хула злетіла на хвалу,
Насильство напосілося на волю,
І Діва ополчилася на Русь.
Над морем синім готки молодії,
Подзвонюючи золотом, співають
Про битву на Каялі та про Буса,
Розп'ятого Вінітаром, й леліють
Відплату Шарукановій ганьбі.
А ми — дружина — в тузі та печалі!"

Й тоді великий мудрий Святослав
Промовив слово, змішане з сльозами:
"Братове милі, дітоньки мої,
Відважний Ігорю і Всеволоде-туре,
Зарано меч ви гострий підняли
На землю Половецьку — і без слави
Поганську кров у січі пролили.
Серця хоробрі ваші гартувались
У мужності й жорстокій боротьбі.
Небої любі, що ж ви натворили
На срібну сивину мою!
Куди поділись влада й многораття
Чернігівського брата Ярослава
З вельможами й могутями його,
З татранами й ольберами швидкими,
Що тільки з захаявними ножами

Полки ворожі кличем побивають,
Видзвонюючи в прадідівську славу?
Сказали ви: "Мужаймося самі.
Минулу славу візьмемо з собою,
Прийдешню теж поділимо на двох!"
А чи не міг і я помолодіти?
Коли линяє сокіл, то не дасть
Свого гнізда й сильнішому в обиду.
Біда — князі мені не підмогають;
Нінащо обернулася година.
Вже на Сулі у Римові кричать
Од шабель половецьких. Переяслав
Стікає кров'ю Глібового сина
На тугу й на печаль мені!.."

Промовивши це слово золотее,
Князь важко сиву голову схилив.

Великий княже Всеволоде! Мислю
Замало з Володимира літять —
Пора вже отчий стіл попильнувати!
Тобі під силу Волгу розкропити
Міцними опачинами і з Дону
Шоломами всю воду перелить.
Коли б прийшов, за красну половчанку
Платили б по ногаті, а за бранця —
Найбільше по різані. Ти ж бо можеш
Живими диво-стрілами стріляти —
Це Глібовими мужніми синами!

Буй Рюриче, Давиде невгамовний!
Чи то не ваші золоті шоломи
По крові плавали й дружинники хоробрі,
Мов тури, рикали, поранені у січі
На полі незнайомому, чужому?
Вступіть, володарі, в стремена золоті
За горе краю Руського, за рани
Криваві князя Ігоря!

Могутній Осмомисле Ярославе!
Високий злотокований твій стіл;

Залізними полками ти підпер
Угорські гори, міцно заступивши
Дорогу королеві. Ти замкнув
Ворота на Дунаї, через хмари
Метаючи каміння і пустивши
По синьому Дунаю кораблі.
Гроза твоя далеко доліта;
Ти одчиняєш Києву ворота
І з Галича готуєшся стрілять
Заморського султана. Господарю!
Стрілай мерщій поганця Кончака
За горе краю Руського, за рани
Криваві князя Ігоря!

Романе мужній! Дух тебе веде
На подвиги великі. Ти ширяєш,
Мов сокіл, на розбурханих вітрах,
У смілості змагаючись з орлами.
У тебе є залізні юнаки
В латинських обладунках. Де промчали
Гула земля. Литовці і ятвяги,
Дремели й половці покидали списи
І голови покійно приклонили
Під їхні харалужнії мечі...
А Ігореві світ уже померк,
І дерево в печалі ронить листя:
Погані скрізь — по Росі й по Сулі.
Не воскресити Ігоревих воїв,
Русі щитами їм не затулить!
Дон, князю, кличе! Помсти вимагає
Пролита всує Ольговичів кров!
Мстиславичі Волинські — шестикрильці
З хороброго і знатного гнізда!
Хіба не в герцях влади домоглися?
Навіщо ж ваші золоті шоломи,
Списи ляхівські й ковані щити?
Загородіть же стрілами меткими
Ворота Полю, меч свій підніміте
За горе краю Руського, за рани
Криваві князя Ігоря!

Уже Сула сріблясте не тече
Для міста Переяслава. Двіна
Болотом стала грізним полочанам
Під кличем ворога. Один лиш Ізяслав,
Васильків син, попробував мечами
Литовські шоломи й погубив
Велику славу дідову, а сам
Лишився під черленими щитами
В скривавленій столоченій траві.
І мовив тихо: "Воїнів моїх
Прикрили птиці крилами, а звірі
Злизали кров..."
І поруч не було
Ні брата Брячислава, анікого.
Самотній душу богові віддав —
Скотилася перлиною-сльозою...
Печаль велика Полоцьк пойняла,
І труби заридали городенські.
О Ярославе й інші молодці —
Олегові онуки по крамолі!
Схиліть свої знамена, повкладайте
Свої мечі пощерблені у піхви,
Бо вже ви навіть діда обскакали!
Це ви поганські орди привели
На землю Руську, на діла Всеслава.
Усобиці — ось брама, крізь яку
Ввійшла гвалтовність люта половецька!

На сьомому Трояновому віці
Всеслав на Діву жереба метнув.
Обпершись на повсталих, у сум'ятті
Доскочив хитро Києва і списом
Діткнувсь великокняжого стола.
Опівночі, злякавшись Ізяслава,
Лишив киян і тишком, наче звір,
З-під Білгорода шаснув і розтанув
У синій млі. Він тричі увірвав
Примхливе щастя: Новгород узявши,
Розбивши давню славу Ярослава
І вовком перебігши до Немиги.

По річці стелять голови-снопи
Й молотять харалужними ціпами.
На тім току життя своє кладуть,
Од тіла грішну душу одвівають.
Немижині криваві береги
Засіяні не зерном, а кістками
Хоробрих краю Руського синів.

Всеслав удень судив і напучав,
Уділи роздавав княжатам,
А ніччю бігав вовком по Русі:
Допоки півень тричі прокричить,
Із Києва домчить Тматорокані
І сонцеві дорогу перейде.
Йому задзвонять в Полоцьку, а він
Той дзвін ранковий в Києві почує...
Хоч віщою душа його була,
А тіло дужим, лиха натерпівся.
Йому Боян наш, мудрий та веселий,
Колись-бо мовив приспівку таку:
"І хитрому, й кмітливому,
І чаклуну умілому
Суд божий не минуть".

О Руська земле! Ти іще не раз
Зітхнеш печально, з тугою згадавши
Годину давню й велетів князів!
Було, старого князя Володимира
До Києва нічим не прикуєш...
І нині встали Рюрикові стяги,
Й Давидові розпрямились хорогви;
Та в різні боки мають ті знамена...
Списи ж співають, браття, на Дону!

Голосить Ярославна на зорі,
Кигичучи, мов чайка, примовляє:
"Зигзицею до Дону полечу,
Вмочу рукав шовковий у Каялу
І рани князю витру на його
Могутньому порубаному тілі".

В Путивлі, на високім заборолі
Голосить Ярославна, примовляє:
"Вітриле, вітре, Стрибоже швидкий,
Навіщо мечеш стріли половецькі
На воїв мужа милого мого?
Хіба не досить віяти вгорі,
Ширяти попід хмарами важкими,
Гойдаючи на морі кораблі?
Навіщо ж ти веселощі мої
По сивій ковилі розвіяв?"

В Путивлі, на високім заборолі
Голосить Ярославна, примовляє:
"Славутичу! Крізь гори кам'яні
Пробився ти у полі Половецькім.
Леліав Святославові човни
До полку Кобякового. Могуте!
Мені з неволі ладу прилелій,
Щоб я не слала сліз йому на море".

В Путивлі, на високім заборолі
Голосить Ярославна, примовляє:
"О сонце ясне, лагідне усім!
Навіщо, красне, промені жагучі
Простерло ти в безводному степу
На воїв мужа милого мого,
Звело їм луки спрагою, стягнуло
Журбою сагайдаки?.."

На зорі
Заграло море, смерчі потяглися
Імлою в степ: то Ігореві бог
Таким знаменням вказує дорогу
На землю Руську з тяжкого полону.

Погасла черлень вечора. Пітьма
Лягла густа на землю Половецьку...
Не спиться князю Ігорю, в думках
Він поле дике міряє від Дону
Аж до Дінця... Тут половець Овлур
На коней тихо свиснув за рікою,

Даючи князю гасло! Застогнала
Суша земля, травою шум пішов,
І вежі половецькі похитнулись.
Князь Ігор — горностаєм в очерет,
На воду — білим гоголем; упав
На буй-коня і соколом швидким
В імлі полинув, лебедя та гуску
Собі забивши спритно на вечерю.
Якщо князь Ігор соколом летів —
Овлур подався вовком, отрусивши
Студені роси. Коней підірвали,
Коли добігли луку при Дінці.

Донець радіє, Ігореві каже:
"Ти, князю, нині величі зажив;
Кончак — неслави; Руськая земля —
Веселощів, померклих на Каялі!"
І мовить Ігор: "Донче, славен будь
За те, що князя хвилями лелівав,
Траву зелену слав йому під ноги,
Вдягав імлою теплою у шатрах
Гаїв зелених, гоголем стеріг
На чистих плесах, чайкою — на лузі,
І тернами густими — на вітрах".

А Стугна не така була.
Розлившись од весняних ручаїв
І крові мертвих воїнів, закрила
В своїх темнинах князя Ростислава.
Заплакала по мужнім юнакові
Княгиня-мати. Квіти похилились,
І дерево в жалобі приклонилось...

То не сороки, злякані орлом,
Заскрекотали — Ігоревим слідом
Спішить Кончак із Гзаком. Причаїлись
На вітті чорні ворони, замовкли
Сороки й галки. Полози одні
Повзуть неквапно в травах поруділих.

Стукочуть дятли, вказуючи путь

Додому князю Ігорю, піснями
Світ провіщають радо солов'ї.

І каже Гзак сердито Кончакові:
"Коли вже сокіл вирвався — вб'ємо
Соколича стрілою золотою!"
Кончак же мовить Гзакові лукаво:
"Коли вже сокіл вирвався — скрутим
Соколича дівочою красою".
І буркнув Гзак похмуро: "Окрутить
Не мудре діло, тільки ж нам тоді
Не бачити не те що сокільця,
А й красної дівиці! Це гніздо
Нас битиме і в полі Половецькім".

Колись Боян, — премудрий піснетворець
Славетних Ярославових часів, —
Сказав про Святославові походи:
"Хоч тяжко голові не на плечах,
Та тілу також зле без голови".
Отак і краю Руському нелегко
Без Ігоря, Олегового внука.
"Сіяє сонце ясне в небесах —
Князь Ігор в Руську землю повернувся!" —
Лунає спів дівочий на Дунаї
І в'ється аж до Києва за море.

Вже Ігор їде Боричевим, радий
Вклонитись чудотворній Пирогощій.

Всміхнулась Русь крізь сльози та печаль!

Старим князям осанну проспівавши,
Хвалу співати можна й молодим:
Хай славні будуть Ігор Святославич,
Буй-тур відважний Всеволод і юний
Князь Володимир Ігорович!

Слава
Усім князям хоробрим і дружині,
Що землю рідну пильно бережуть!

Слово про похід Ігорів
Переспів Леоніда Гребінки

Чи не гоже було б нам, браття,
Почати старими словами
Трудної повісті
Про похід Ігорів,
Ігоря Святославича?

Початися ж тій пісні
З бувальщини сього часу,
А не по замислу Бояновому.
Боян-бо віщий,
Як хотів кому пісню творити,
То розбігався мислю по дереву
Сірим вовком по землі,
Сизим орлом попід хмарами.
Споминав-бо він, кажуть,
Давніх часів усобиці
Та й пускав десять соколів
На стадо лебідок:
Котру вони доганяли,
Та перша й пісню співала —
Старому Ярославу,
Хороброму Мстиславу,
Що зарубав Редедю перед полками
касозькими,
Красному Романові
Святославичу.

Боян той, браття,
Не десять соколів
На стадо лебідок пускав,
А свої віщі персти
На живії струни накладав,
І вони самі князям

Славу рокотали.
Почнім же, браття,
Повість отсю
Од старого Володимира
До нинішнього Ігоря,
Що, стягнувши розум снагою своєю
І нагостривши серце своє мужністю,
Сповнився ратнього духу
Та й навів свої хоробрі полки
На землю Половецьку
За землю Руську.
Тоді Ігор глянув на світле сонце
І бачить — од нього тьмою
Всі його вої прикриті.
І рече Ігор дружині своїй:
"Браття і дружино!
Лучче-бо нам потятими бути,
Ніж полоненими стати.
А всядьмо, браття,
На свої борзі коні
Та й поглядім синього Дону!"
Спала на розум князеві хіть
Спробувати Дону великого,
І жадоба йому знамено заступила.
"Хочу-бо, — рече, — свій спис приломити
Кінець поля Половецького
З вами, русичі!
Хочу голову свою положити
Або ж напитися
Шоломом Дону!"

О Бояне,
Соловію старого часу!
Якби-то ти сі походи ощебетав,
Скачучи солов'єм по древу мислі,
Летючи умом попід хмари,
Звиваючи славу обабіч сього часу,
Рищучи в тропу Троянову
Через поля та на гори!

Співати б так пісню Ігореві,

Того Олега внукові:
"Не буря соколи занесла
Через поля широкії —
Галичі зграї линуць
К Дону великому..
Або заспіваймо так, Бояне віщий,
Велесів унуче:
"Коні іржуть за Сулою,
Дзвенить слава в Києві,
Труби трублять в Новгороді,
Стоять стяги в Путивлі".

Ігор жде
Милого брата Всеволода.
І рече йому
Буй-тур Всеволод:
"Один у мене брат, один світ світлий
Ти, Ігорю!
Обидва єсьмо Святославичі.
Сідлай же, брате,
Свої борзі коні,
А мої вже готові,
Ще поперед Курськом осідлані.
А мої ті куряни —
Досвідчені кметі:
Під трубами повиті,
На шоломах леліяні,
Вістрям списа годовані!
Дороги їм відомі,
Яруги їм знайомі;
Луки в них напружені,
Сайдаки отворені,
Шаблі нагострені,
Самі скачуть,
Мов ті сірі вовки в полі,
Шукаючи собі честі,
А князеві слави!"

Тоді ступив Ігор-князь
В золоте стремено
І поїхав по чистому полю.

Сонце йому тьмою путь заступило,
Ніч, стогнучи йому грозою, птаство збудила,
Свист звіриний над степом встав.
Див кличе на версі древа,
Велить послухати
Землям незнаним —
І Волзі,
І Помор'ю,
І Посуллю,
І Сурожу,
І Корсуню,
І тобі, тьматороканський бовване!

А половці
Неторованими дорогами
Побігли
К Дону великому:
Скриплять їх вози ополуночі,
Мов ті лебеді розпуджені.
Ігор к Дону вої веде.
А вже птиці пасуть його біди по дібровах,
Вовки грозу йому грозять по яругах,
Орли клекотом на кості звіра зовуть,
Лисиці брешуть на червоні щити.
О Руська земле,
Вже ти за горою еси!

Довго стоїть морок ночі.
Зоря світ запала.
Мла поля покрила.
Щебет солов'їний ущух,
Гомін галичий збудився.
Русичі поля просторії
Червоними щитами перегородили,
Шукаючи собі честі,
А князеві слави.

Спозарання у п'ятницю
Потоптали русичі
Поганії полки половецькі
І, розсипавшись стрілами по полю,

Умчали краснії дівки половецькі,
А з ними золото,
І паволоки,
І дорогі оксамити.
Покривалами, опанчами, й кожухами,
І всякими узороччями половецькими
По болотах та по багнищах
Стали хмости мостити.
Червоний стяг —
Біла хоругов,
Червона чолка —
Срібне ратище
Смілому Святославичу!

Дрімле в полі
Олегове
Хоробре гніздо.
Далеко залетіло!
Не було воно на обиду породжене
Ні соколу
Ні кречету,
Ні тобі, чорний вороне,
Поганий половчине!
Гза біжить сірим вовком;
Кончак йому слід править
К Дону великому.

Другого дня вельми рано
Кривавії зорі світ повідають,
Чорнії тучі з моря йдуть,
Хочуть прикрити чотири сонця,
А в них тріпочуть сині блискавиці.
Бути грому
Великому!
Іти дощу
Стрілами
З-над Дону великого!
Отут списам поломитися,
Отут шаблям пощербитися
О шоломи половецькіі
На ріці на Каялі,

Край Дону великого!

О Руська земле,
Вже ти за горою еси!

Ось і вітри, Стрибожі внуки,
Віють з моря стрілами
На хоробрі полки Ігореві.
Земля гуде,
Ріки мутно течуть,
Порох поля покриває,
Тільки стяги гомонять.
Половці йдуть
Од Дону
Й од моря,
З усіх сторін
Руські полки обступивши.
Діти бісові кликом
Поля перегородили,
А хоробрі русичі перегородили
Червоними щитами.

Яр-туре Всеволоде!
Стоїш ти на бойовищі,
Прищеш стрілами
На вої ворожі,
Гримиш о шоломи
Мечами харалужними!
Куди тур поскочить,
Своїм золотим шоломом посвічуючи,
Там уже лежать
Погані голови половецькії!
Шоломи оварські
Шаблями гартованими пощеплені
Од тебе,
Яр-туре Всеволоде!
Яких ран берегтись йому, браття,
Забувши і почесті, і життя,
І город Чернігів,
І отній золотий стіл,
І своєї милої любки,

Красної Глібовни
Звичаї та обичаї?!
Були віки Троянові,
Минули літа Ярославові,
Були походи Олегові,
Олега Святославича.
Той-бо Олег
Мечем крамолу кував
І стрілами землю засівав.
Ступав він у золоте стремено
В городі Тьмуторокані,
А дзвін його стремен чув
Давній, великий
Ярославів син Всеволод;
А Володимир щоранку
Затуляв уші в Чернігові.

Бориса ж Вячеславича
Слава на суд привела
І на Каялі-ріці
Зелену паполому постелила
За обиду Олегову
Хороброго й молодого князя.
З тієї ж Каяли
Святополк полеліяв отця свого
Межи двома угорськими іноходцями
До святої Софії у Київ.

Тоді, за Олега Гориславича,
Сіялося горе й росло усобицями,
Гинуло добро Дажбожого внука,
У княжих крамолах вік людям коротився.
Тоді по Руській землі
Рідко ратаї гукали,
Зате часто ворони граяли-грали,
Трупи собі ділячи,
А галич і свій галас здіймала,
Змовляючись летіти на поживу.
То було
В ті раті та в ті походи,
А такого бойовиська

Ще й не чувано.

Спозарання до вечора,
З вечора до світа
Летять стріли гартовані,
Гримлять шаблі о шоломи,
Тріщать списи харалужні
На полі незнаному,
Серед землі Половецької.

Чорна земля, чорна рілля
Копитами поорана,
А костями засіяна,
А кровію полляна;
Зійшли вони тугою
По Руській землі.

Що там шумить, що там дзвенить
Раннім-рано перед зорями?
То Ігор полки завертає:
Жаль-бо йому
Милого брата Всеволода.
Билися день,
Билися другий,
Третього дні,
Ополудні,
Пали стяги Ігореві.
Тут брати й розлучилися
На березі бистрої Каяли.
Тут кривавого вина не достало,
Тут пир докінчили
Хоробрії русичі:
Сватів упоїли,
А самі полягли
За землю Руську.
Ничить трава жалощами,
І дерево з туги
До землі приклонилося.
Уже-бо, браття,
Невеселая година стала:
Уже пустиня силу руську прикрила!

Встала Обида
На силах Дажбожого внука,
Ступила Дівою
На землю Троянову
Сплеснула лебединими крильми
На синьому морі
І, плещучи в гирло Дону,
Сполохала ситі часи,
Усобиці княжі —
На погибель їм од поганих.
Сказав-бо брат брату:
"Се моє, а те моє ж таки", —
І стали князі
Про мале — "се велике" мовляти
Та й самі на себе крамолу кувати.
А погани з усіх сторін
Приходили з перемогами
На землю Руську.

Ой далеко зайшов сокіл,
Птиці б'ючи, —
Аж до моря!
А Ігорового хороброго війська
Не вернути!
За ним кликнула Карна
І Жля поскакала
По Руській землі,
Смагу людям мичучи
В полон'янім розі.
Жони руськії заплакали
Примовляючи:
"А вже нам своїх милих лад
Ні мислю змислити,
Ні думкою здумати,
Ні очима споглядати,
А золота й срібла
І поготів не ношати!"
Гей застогнав-бо, браття, Київ з туги,
А Чернігів од напастей.
Журба розлилася по Руській землі;
Сита печаль тече серед землі Руської.

А князі самі на себе крамолу кували;
А погани з перемогами нарискували
На Руську землю,
Беручи дань по білі з двору.

Тії-бо два хоробрі Святославича,
Ігор та Всеволод,
Уже кривду збудили,
Котру щойно був приспав
Отець їхній Святослав,
Грізний,
Великий,
Київський.
Мов грозою, він її був прибив
Своїми дужими полками
І харалужними мечами;
Наступив на землю Половецьку,
Притоптав горби та яруги,
Скаламутив ріки й озера,
Висушив потоки й болота;
А поганого Коб'яка
З луки моря
Од залізних, великих полків половецьких,
Мов той вихор, виторгнув.
І впав Коб'як
У городі Києві,
В гридниці Святославовій.

Тут Німці й Венедці,
Тут Греки й Морава
Співають славу Святославу,
Жалують князя Ігоря,
Що потопив достаток
На дні Каяли, ріки половецької,
Руського золота насипавши.
Тут Ігор-князь пересів
З сідла золотого, княжого,
Та в сідло кощієве, невольницьке.
Посумніли заборолі городів,
І веселощі поникли.

А Святославу смутен сон
Видиться в Києві на горах.
"Сю ніч з вечора
Одягли мене, — рече, —
Чорною паполомою
На кроваті тисовій;
Черпали мені
Синє вино,
З трутою змішане;
Сипали мені
Порожніми сайдаками
Поганських племен
Буйнії перли на лоно
Й милували мене.
Вже покрівля без гребеня
В моїм теремі злотоверхім.
Всю ніч з вечора
Бісове вороння граяло;
Під Плісненськом на болоні
Вирували в дебрах гади,
І несло їх до синього моря".

І рекли бояри князеві:
"Уже, княже, тута тобі ум полонила.
Се-бо два соколи злетіли
З отнього стола золотого
Пошукати города Тьмутороканя
Або ж напитися
Шоломом Дону.
Та вже соколам крильця підтято
Шаблями поганськими,
А самих опутано
Путами залізними.

Темно-бо стало третього дня:
Два сонця померкали,
Обидва багряні стовпи погасали,
І з ними молодих два місяці —
Володимир і Святослав —
У тьмі пропадали,
І в морі погрузали,

І велике буйство збуджали —
Серед Хинови.
На ріці на Каялі
Тьма світ покрила.
По Руській землі
Простерлися половці,
Мов тих пардусів згряя...
Вже повстала хула на хвалу;
Вже вдарила неволя на волю;
Вже звергнувся Див на землю.

Ось-бо й готські красні діви
Заспівали на березі синього моря,
Дзвонячи руським золотом:
Оспівують часи Бусові,
Леліють мсту Шаруканову.
А ми, дружина, марно
Жадаємо веселощів".

Тоді великий Святослав
Зронив золоте слово,
З сльозами змішане,
І рік:

"О синовці мої,
Ігорю та Всеволоде!
Рано есте почали ви
Половецьку землю мечами в'ялити,
А собі слави шукати.
Але безславно ви подолали,
Безславно-бо кров поганську пролляли.
Ваші хоробрі серця
В міцну харалугу оковані,
А буйністю загартовані.
Що ж бо ви вчинили
Моїй срібній сивині?!

А вже ж не бачу я власті
Сильного,
І багатого,
І многовойого

Брата мого Ярослава
З чернігівськими боярами,
З могутами та з татранами,
З шельбирами та з топчаками,
З ревугами та з ольберами.
Вони-бо без щитів,
З ножами захалявними
Кликом полки змагають,
Дзвонячи в прадідню славу.
Але ви сказали:
"Мужаймося самі:
Майбутню славу
Самі візьмим,
А минулою
Самі поділімся!"

А чи диво, браття,
Старому помолодіти?
Коли сокіл у линьбі буває,
Високо він птиці збиває,
Не дасть гнізда свого на наругу!
Та в тім лихо, що князі
Мені не підмога!
Нінащо часи обернулися:
Он у Римові кричать
Під шаблями половецькими,
А Володимир —
Під ранами.
Туга й горе синові Глібовому!

Великий княже, Всеволоде!
Невже не на мислі тобі
Прилетіти здалека
Отнього золотого стола
Попильнувати?
Ти-бо можеш Волгу
Веслами розкропити,
А Дін
Шоломами вичерпати!
Адже був би ти тут,
То була би бранка по ногаті,

А невольник по різані.
Ти-бо можеш по-сухому
Живими самострілами стріляти —
Удалими синами Глібовими!

Ти, буй-Рюрику, й ти, Давиде!
Чи не ваші то золочені шоломи
У крові плавають?
Чи не ваші то хоробрі дружини
Рикають, мов ті тури,
Поранені шаблями гартованими
На полі незнаному?
Вступіть же, господини,
В золоті стремена
За обиду сього часу,
За рани Ігореві,
Буйного Святославича!

Галицький Осмомисле Ярославе!
Високо ти сидиш
На своєму злотокованому столі,
Підпер ти гори Угорській
Своїми залізними полками,
Заступивши королю путь,
Затворивши Дунаю ворота,
Мечучи потугу через хмари,
Суди рядячи до Дунаю;
Грози твої по землях линуть,
Отворяєш ти Києву брами,
Стріляєш ти з отнього золотого стола
Султанів за землями.
Стріляй, господине, Кончака,
Кощія поганого,
За землю Руську,
За рани Ігореві,
Буйного Святославича!

А ти, буй-Романе, і ти, Мстиславе!
Хоробра мисль носить ваш дух на діло!
Високо пливаєте ви на діло буйності,
Мов той сокіл на вітрах ширяючи,

Хочучи птицю в буянні подолати!
У вас-бо суть залізні панцирі
Під шоломами латинськими.
То ж од них тріщала земля
І многі сторони:
Хинова,
Литва,
Ятвяги,
Деремели
Та половці
Сулиці свої повергали,
А голови свої посхиляли
Під тії мечі харалужнії.

Та вже князеві Ігорю
Потьмився сонця світ,
І древо не з доброї волі
Листя зронило:
По Росі та по Сулі
Вороги городи поділили;
А Ігорового хороброго війська
Не вернути!

Дін тебе, княже, кличе
І зове князів на потугу.
Олеговичі, хоробрі князі,
Вже скуштували бою!

Інгварю та Всеволоде
І всі три Мстиславичі,
Не худого гнізда шестикрильці!
Чи не жеребами перемог
Ви собі волості розібрали?

Де ж ваші золоті шоломи,
І сулиці лядські, і щити?
Загородіть степу ворота
Своїми гострими стрілами
За землю Руську,
За рани Ігореві,
Буйного Святославича!

Уже-бо Сула не тече
Срібними струями
К городу Переяславу,
І Двина болотом тече
В тих грізних колись полочан
Під клики поган.

Їден же Ізяслав, син Васильків,
Подзвонив своїми гострими мечами
О шоломи литовські:
Прибив тим славу
Дідові своєму Всеславу,
А сам під червоними щитами
На кривавій траві,
Прибитий литовськими мечами,
Ліг із славою тією,
Мов з любкою на кроваті,
І рік:
"Дружину твою, княже,
Птич крилами приоділа,
А звірі кров полизали".
Не було тут
Ні брата його Брячислава,
Ані другого —
Всеслава:
Сам-один він зронив
Перлисту душу
З хороброго тіла
Через золоте намисто.
Посмутніли голоси,
Поникли веселощі,
Тужно труби трублять городенські.

Ярославе та всі внуки Всеславові!
Понизьте-но стяги свої,
Встроміть у землю мечі свої вережені:
Вже-бо випали ви
З дідньої слави.
Ви-бо своїми крамолами
Стали наводити поганих
На землю Руську,

На спадщину Всеславову.
Через ваші-бо чвари
Прийшло насильство
З землі Половецької!

На сьомому віці Трояновім
Метав Всеслав жереб
О дівицю, йому люблю.
Стиснув він коня колінами,
І доскочив города Києва,
І діткнувся ратищем
Золотого стола київського;
Скочив од них лютим звіром,
А опівночі з Білгорода
Розвіявся синьою млою,
А вранці, встромивши остроги,
Отворив ворота Новгороду,
Розшиб славу Ярославу,
Скочив вовком до Немиги
З Дудуток.

На Немизі стелють голови снопами,
Молотять ціпами харалужними,
На току життя кладуть,
Віють душу од тіла.
Кривавії береги Немиги
Не зерном були засіяні —
Засіяні кістьми руських синів.

Всеслав-князь суди людям судив,
Князям городи рядив,
А сам уночі вовком рискав.
З Києва, ще до півнів,
Дорискував Тьмутороканя,
Великому Хорсові
Вовком шлях перерискував.
То йому в Полоцьку
Заутреню рано
В дзвони дзвонили
У святій Софії,
А він уже в Києві дзвін чув.

Хоч і віща була душа
В його дужому тілі,
Але часто він бідами страждав.
То йому ще колись віщий Боян
Мудру примовку сказав:
"Ні хитрому, ні спритному,
Будь він од птиці спритніший,
Суду божого не минути".

Ой стогнати Руській землі,
Споминавши давню годину, давніх князів!
Того старого Володимира
Не можна було пригвоздити до гір київських.
А нині стяги його стали
Одні
Рюрикові,
А другі.
Давидові!
Та нарізно їх бунчуки полощуть,
Не в лад піють списи.

На Дунаї
Ярославнин голос чути;
Зозулею, позабута,
Раннім-рано все кигиче.
"Полечу, — рече, — зозулею
По Дунаєві,
Омочу бобровий рукав
У Каялі-ріці,
Отру князеві
Кривавії рани
На могутнім його тілі".

Ярославна рано плаче
В Путивлі-городі на заборолі,
Примовляючи:
"Ой, вітре-вітрило!
Чому, господине,
Так сильно вієш?
Нащо, легкокрилий,
Хиновські стріли мечеш

На мого лада вої?
Хіба тобі було мало
Горі під хмарами віяти,
Леліючи кораблі
На синьому морі?
Чому, господине,
Мою ти втіху
По тирсі розвіяв?"

Ярославна рано плаче
В Путивлі-городі на заборолі,
Примовляючи:
"Ой, Дніпре-Словуто!
Пробив ти камінні гори
Та крізь землю Половецьку,
Леліяв ти на собі
Човни Святославові
Аж до війська Коб'якового!
Прилелій, господине,
Мого лада до мене,
Щоб я йому не слала
Сліз на море щорана!"

Ярославна рано плаче
В Путивлі на заборолі,
Примовляючи:
"Світле-пресвітле сонце!
Усім ти тепле та красне єси.
Чому ж, господине,
Ти без жалю простерло
Палюче своє проміння
На ладові вої,
У полі безводному
Їм спрагою луки звело,
Тугою їм сайдаки заткнуло?"

Плеще море опівночі,
Ідуть смерчі млисті.
Ігореві-князю
Бог путь каже
З землі Половецької

На землю Руську,
К отньому золотому столу.

Погасли вечірні зорі,
Ігор спить,
Ігор бдить,
Ігор думкою поля міряє
Од великого Дону
До малого Дінця.
Стоять наготові
Коні опівночі...

Свиснув Овлур за рікою,
Велить князю розуміти.
І вже —
Князя Ігоря нема!
Знявся гук і стук,
Застугніла земля,
Зашуміла трава,
Вежі половецькії
Сполошилися.

А Ігор-князь поскочив
Горностаєм в очерети,
Білим гоголем на воду.
Ринувся на борзого коня,
Скочив з нього босим вовком,
І помчав на донецькі луги,
І полетів соколом у тумани,
Б'ючи собі гуси й лебеді
На сніданок, на обід, на вечерю.
Коли Ігор соколом полетить,
Тоді Овлур вовком побіжить,
Трусячи собою студену росу:
Загнали-бо свої борзі коні.
Донець рече:
"Княже Ігорю!
Немало тобі величності,
А Кончакові прикрості,
А Руській землі веселості!"

Ігор рече:

"О Донче!

Немало й тобі величності.

Що леліав ти князя на хвилях,

Стелив йому зелену траву

На своїх срібних берегах,

Одягав його теплими туманами

У затінку зелених дерев,

Стеріг його гоголем на воді,

Чайками на хвилях,

Черняддю на вітрах".

Та не така, кажуть,

Стугна-ріка:

Худу струю мавши,

Пожерши чужі ручаї й струмки,

Розлилась весною в гирлі

І юному князеві Ростиславу

Затворила Дніпро навіки.

При темному березі

Плачеться мати Ростиславова

По молодому князю Ростиславу.

Посмутилися квіти жалобою,

І дерево з туги

До землі приклонилося.

А не сороки то застрекотали:

То по сліду Ігоревім

Іде Гза з Кончаком.

Тоді ворони не граяли,

Галки примовкли,

Сороки не стрекотали,

Тільки полози повзали...

Дятли тукотом

Путь на ріку кажуть,

Солов'ї веселим співом

Світ повідають.

Мовить Гза Кончакові:

"Коли сокіл до гнізда летить,

Так соколича розстріляймо

Золоченими стрілами!"
Рече Кончак до Гзи:
"Коли сокіл до гнізда летить,
Так соколика опутаймо
Красною дівцею!"

Одмовляє Гза Кончакові:
"А як його опутаємо
Красною дівцею,
Так не буде нам
Ні соколича,
Ані красної дівци
Та й почнуть нас птиці бити
В полі Половецькому".

Рік Боян,
Піснетворець старого часу,
Ярославового,
Олегового,
І нам, у часи Святославові,
Слід за ним повторити:
"Тяжко тій голові без пліч,
Зле тому тілу без голови".
Так і Руській землі без Ігоря.

Сонце світить на небі —
Ігор-князь у Руській землі.
Дівци піють на Дунаї,
В'ються голоси через море до Києва.
Ігор їде по Боричеву
До святої Богородиці Пирогощої.

Сторони раді,
Городи веселі!
Проспівавши пісню старим князям,
Час і молодим заспівати:
Слава
Ігорю Святославичу,
Буй-турові Всеволоду,
Володимирі Ігоревичу!

Здоровими бути
Князям та дружині,
Поборникам християн
Проти полків поганських!
Князям слава та дружині!

Амінь.

Слово о полку Ігоревім
Переспів Максима Рильського

Чи не гоже було б нам, браття,
Розпочати давніми словами
Скорбну повість про Ігорів похід,
Ігоря Святославовича?
А зачати нам отую пісню
По сьогоденних бувальщинах,
Не по намислу Бояновім,
Боян-бо наш віщий,
Як хотів кому пісню творити,
Розтікався мислю по дереву,
Сірим вовком по землі,
Сизим орлом попід хмарами.
Спогадає перших днів усобиці —
Випускає він десять соколів
А на зграю лебединую:
Котру сокіл доганяє,
Та перша і пісню зачинає —
Чи старому князю Ярославові,
Чи Мстиславові хороброму,
Що зарізав Редедю
Перед полками касозькими,
А чи красному Роману Святославовичу.
Боян же, браття, не десять соколів
Напускав на зграю лебединую, —
Накладав він на живі струни
Віщі персти свої,

І самі вони славу князям рокотали.

Зачнемо ж ми, браття,
Від старого Володимира
До Ігоря сьогоденного.
Ігор сей, славен князь,
Міццю розуму оперезав,
Мужністю сердечною нагострив,
Ратного духу виповнився
Та й повів полки свої хоробрі
На землю Половецьку,
За землю Руську.

О Бояне, солов'ю наш давній!
Тобі б сей похід ощебетати,
По дереву мислі пурхаючи,
Розумом ширяючи під хмарами,
Давню славу звиваючи з новою,
Летючи тропою Трояною
Через степи на море.
Тобі б співати пісню Ігореві,
Ігореві, Олега внукові:
"Не буря ясних соколів
Занесла через поля широкі, —
Галич лине зграями
К Дону великому".
А чи так би заспівати тут,
Віщий Бояне, внуче Велесів:
"Іржуть коні за Сулою,
Слава дзвенить у Києві,
Сурми сурмлять в Новгороді,
Стяги мають у Путивлі-граді,
Дожидає Ігор брата Всеволода.
Каже йому буй-тур Всеволод:
"Один брат, один світ світлий, Ігорю,
Обидва ми Святославовичі.
Сідлай, брате, свої коні бистрі,
Мої-бо вже готові стоять,
Під Курськом осідлані.
А мої куряни — вправні воїни,
Під сурмами сповіті,

Під шоломом викохані,
З кінця списа годовані.
Всі путі їм відомі,
Яруги їм знайомі,
Луки в них напружені,
Сагайдаки відкриті,
Шаблі нагострені;
Самі скачуть, як вовки сірі в полі,
Шукаючи собі честі,
А князеві слави".

* * *

Глянув Ігор на ясне сонце
Та й побачив — військо тьма покрила,
І сказав до дружини-вояцтва:

"Браття мої, друзі вірні!
Лучче нам порубаними бути,
Ніж полону зазнати!
А сядьмо, браття,
На бистрі свої коні,
На синій Дон погляньмо".
Зажадалося князеві
На провіщання не зважати,
Пошукати долі на Дону великім.
"Хочу, — каже, — з вами, русичі,
Чи списа зломити
При полі Половецькому
Та й наложити головою,
Чи шоломом пити воду з Дону".

Ой же ступив та Ігор-князь
У золоте стремено
Та й поїхав по чистому полю.
Сонце йому тьмою шлях закрило,
Буря розбудила птаство,
Звіра в табуни ізбила свистом.
Див кричить на верху дерева,
Велить послухати землі неznаній –
Волзі та й морю,

Сулі та й Сурожу,
Корсуню ще й тобі,
Тматороканський ідоле!

А половці дорогами небитими
Помчалися к Дону великому.
Риплять вози опівночі,
Мов ті лебеді ячать сполохані.
Ігор на Дон війська веде,
А вже лихо його тяжкеє
Підстерігають птахи на дубах,
Вовки грозу в ярах навивають,
Орли-білозерці клекотом
Звірину скликають на кості,
Лисиці брешуть на щити багряні.
О Руська земле, уже ти за могилою!

Довго ніч темніє.
Зоря світ запалала.
Сивий туман покриває поле,
Примовкає солов'їний щебет,
Галчиний гомін здійсмається.
Загородили русичі
Поле щитами багряними,
Шукаючи собі честі,
А князеві слави.

* * *

У п'ятницю рано-пораненьку
Розтоптали вони полки погані,
Полки половецькі,
Стрілами у полі розсипались,
Умикали красних дівчат половецьких,
Тканинами, оксамитами та кожухами,
Ще й уборами пишними половецькими
Мости по болотах вимощували.
Багряне древко, а корогва біла,
Багрян бунчук, а держало срібне
Відважному Святославовичу!

Дрімає в чистому полі
Олегове гніздо хоробре,
Далеко залетіло-залинуло!

Не вродилось воно кривду терпіти
Ні від сокола, ні від кречета,
Ані від чорного того ворона,
Від поганого половчанина!
Біжить Гзак, сірим вовком стелеться,
Кончак слід йому показує
К Дону великому.

Ой рано вранці-пораненьку
Кривава зоря світ-день ізвістує,
Чорні хмари знаходять з моря,
Чотири сонця закрити хочуть.
Трепече в них синя блискавка —
Бути грому великому,
Литися дощеві стрілами
З Дону великого.

Тут же то списам поламатися,
Тут же то шаблям пощербитися
Об шоломи половецькі
На річці Каялі
Близько Дону великого!
О Руська земле,
Уже ти за могилою!

Се вітри, внуки Стрибогові,
Віють з моря стрілами
На хоробрі полки Ігореві.

Земля гуде,
Вода в ріках каламутиться,
Порохи поле вкривають,
Гомонять стяги,
Половці наступають від Дону,
Від Дону, та й від моря,
І відо всіх сторін широких,
Обступили полки руські.

Діти бісові поле чисте
Криком перегородили,
А хоробросильні русичі
Своїми щитами багряними.

Славний яр-тур Всеволоде!
Стоїш ти на полі ратному,
Сиплеш на воїнів стрілами,
Гримиш об шоломи половецькі
Мечами гартованими.
Де тільки тур виросте,
Золотим своїм шоломом посвічуючи,
Там і лежать зітнуті
Нечестиві голови половецькі,
Ще й шоломи аварські,
Шаблею посічені булатною —
Твоєю, яр-тур Всеволоде!
Чи то на рани зважати йому,
Що забув і почесі, й життя своє,
І веселий Чернігів-город,
І отецький золотий престол,
І всі звичаї та обичаї
Красної своєї дружини Глібівни!

Були віки Троянові,
Минулися літа Ярославів,
Одгули війни Олегові,
Олега Святославовича.
Той-бо Олег мечем незгоду кував,
Стріли розсівав по землі.

Як ступав він в золоте стремено
У Тмуторокані, —
Дзвін той чув син Ярославів,
Великий Всеволод,
А Володимир-князь у Чернігові
Уші собі щоранку затикав.
Бориса ж Вячеславовича
Хвальба на суд привела,
На тирсі зеленій
Погребний покров слала,

Карала за кривду Олегову,
Молодого князя відважного.
Тож із Каяли тієї
Ізвелів князь Святополк
Тіло батька свого взяти,
Між іноходцями угорськими покласти,
Везти до святої Софії київської.

Отоді за Олега Гориславовича
Сіялись-росли усобиці,
Гинули внуки Даждьбогові,
В княжих чварах віку позбавлялися,
Отоді в землі Руській
Не так ратаї гукали-покликали,
Як ворони крякали-кричали,
За трупи перекір маючи,
Чорні галки одна одну кликали,
На поживу вилітаючи у поле.
Так було за битв колишніх,
А такого побою ще не чувано!
З ранку красного до вечора,
З вечора до світу ясного

Летять стріли гартовані,
Гримлять шаблі об шоломи,
Тріщать списи булатні
У полі невідомому,
Серед землі Половецької.

Чорна земля під копитами
Кістями засіяна,
Кров'ю полита, —
Тугою зійшли тії кості
На Руській землі!

Що то шумить, що то дзвенить
Перед зорею ранньою?
Ігор полки свої повертає:
Жаль йому брата любого Всеволода.

Бились день та бились і другий,

А на третій, в південну годину,
Похилились Ігореві стяги!
Тут брати розлучились
Над рікою Каялою бистрою.
Не стало вина кривавого,
Закінчили своє погуляння русичі,
Сватів своїх добре напоїли,
Самі полягли за землю Руську.

Никне трава жалощами,
Древо з туги к землі клониться.
Невесела, браття, настала година,
А що силу руську пустиня вкрила!

Встала тоді обида
В силах Даждьбожого внука,
Дівою ступила на землю Троянову,

Сплеснула крильми лебединими,
На синьому морі
Біля Дону плещучись,
Прогнала часи достатку.
Перестали князі невірних воювати,
Стали один одному казати:
"Се моє, а се теж моє, брате!"
Стали вони діла дрібні
Вважати за великі,
На себе самих підіймати чвари, —
А невірні з усіх сторін находили,
Землю Руську долали.
Ох, далеко ж ти злетів,
Ясен соколе,
Птиць край моря побиваючи!
Ігорового війська преславного
Довіку вже не воскресити!

* * *

Зайшов тоді стогін великий,
Розтялися тяжкі прокльони
По Землі Руській.

Ой покликнули Карна і Жля,
Побігли по Руській землі,
Огонь роздмухуючи
В розі полум'яному.
Жони руські заплакали,
Словами промовляючи:
"Вже ж нам про милих своїх
Ні мислю не помислити,
Ні в думці не подумати,
Ні очима їх не побачити,
Вже ж нам сребром-золотом
Довіку не тішитись!"

Застогнав тоді Київ тугою,
Заголосив Чернігів напастями,
Журба розлилась по Руській землі,
Печаль гірка розтеклася.
А князі самі на себе
Незгоду взяли кувати,
А невірні набігали на Руську землю,
По білиці з двору данини брали.

Тож-бо два хоробрі Святославовичі,
Ігор та Всеволод,
Розбудили лихо недобре,
Що приспав був отець їх,
Святослав грізний великий київський.
Був же він грозою на ворога,
Приборкав його полками сильними,
Ще й мечами булатними,
Наступив на землю Половецьку,
Потоптав гори та яруги,
Скаламутив ріки й озера,
Висушив болота і потоки,
А невірного Кобяка з лукомор'я
Од залізних полків половецьких
Мовби той вихор вихопив, —
І упав Кобяк у Києві,
У світлиці Святославовій.

Тут німці і венеційці,

Тут греки і морав'яни
Славу співають Святославові,
Гудять Ігоря Святославовича,
Що потопив скарби в Каялі половецькій,

Руського золота в неї насипав.
Пересів Ігор-князь із сідла золотого
В сідло невольницьке.
Мури в містах засмутилися,
Померкли веселощі.

* * *

Смутен сон приснився Святославові
На горах київських.
"Укрили мене, — каже, — звечора
Чорним запиалом на ліжку тисовому,
Черпали мені синього вина,
З отрутою мішаного,
Сипали мені на лоно
Сагайдаками порожніми поганськими
Перли великі,
Та ще й мене голубили, —
А вже в моїм теремі злотоверхім
Покрівля розвалена,
З вечора до ранку самого
Сизокрилі ворони крякали
Коло Плісненська на оболоні,
Похоронні сани їхали
До синього моря".

І сказали бояри князеві:
"Туга, князю, ум полонила!
Се ж бо злетіли два соколи
З отецького столу золотого
Пошукати города Тмуторокані,
А ще й з Дону шоломом напитись.
Повтинали поганці їм крила,
Закували їх самих у залізо.
Темно було того дня:
Померкли два сонця,

Два багряні стовпи погасли,
Ще й два молоді місяці,
Олег і Святослав,
Тьмою огорнулись.
На ріці Каялі мла світ закрила,
Розсипались по землі половці,
Мов та згряя лютих пардусів,
Потопили наших у морі,
Хану своєму велику дали потугу.
Уже ганьба славу поборола,
Уже насильство побило волю,
Уже див шугнув на землю.
Заспівали готські діви красні
На березі синього моря,
Руським золотом видзвонюють,
Співають про часи недавні,
Славлять помсту Шароканову.
А нам тепер, друзі-дружино,
Не до веселощів!"

Зронив тоді великий Святослав
Золоте слово, зо слізьми змішане:
"Дітки мої, Ігорю і Всеволоде!
Рано взяли ви землю Половецьку
Мечами разити,
А собі слави шукати.
Не з честю ви ворога подолали,
Не з честю пролили кров поганську.
Серця ваші хоробрі
З булата міцного викуті,
Буйною відвагою гартовані.

Що ж бо зробили ви
З сивиною моєю срібною?
Уже не бачу я влади сильного,
На війська багатого
Брата мого Ярослава
З чернігівськими боярами,
З могутами і з горянами,
З зайдиголовами та з похожанами, —
Ті без щитів,

Із ножами захалявними
Криком війська побивають,
Прадідною славою видзвонюючи.
Ви ж сказали:
"Самі мужаймось,
Самі візьмем славу прийдешню,
Колишньою самі поділимось".
Чи то диво, браття,
Старому помолодіти?
Коли сокіл перелиняє,
Високо він птахів ганяє,
Не дає гніздо своє скривдити.
Тільки ж лихо: не маю підмоги
Від князівства, братів моїх кривих, –
Невесела година настала!
Уже Римів кричить
Під шаблями половецькими,
А Володимир поранений-порубаний,
Туга і печаль сину Глібовому!

Великий князю Всеволоде!
Чи не прилинув ти здалека
Отчий золотий престол покріпити?
Твої-бо воїни можуть
Волгу веслами розплескати,
А Дон шоломами вилити,
Коли б ти був, —
Продавалась би невільниця по ногаті,
А невільник — по різані.
Ти-бо можеш на суходолі
Живими стріляти самострілами —
Завзятими синами Глібовими!

Ти, буй-Рюриче, і ти, Давиде!
Чи не ваші воїни
Золотими шоломами
У крові ворожій плавали?
Чи не ваша хоробра дружина
Рикає, мов ті тури,
Ранені шаблями гартованими
В полі нежданому?

А вступіть же,
Панове-браття,
В золотее стремено
За кривду сьогочасну,
За землю Руську,
За рани Ігореві,
Хороброго Святославовича!
Галицький Осмомисле Ярославе!
Високо сидиш ти
На своїм золотокованім престолі,
Підперши гори угорські
Своїми залізними військами,
Заступивши королеві дорогу,
Зачинивши ворота на Дунаї,
Через хмари каміння кидаючи,
Суд по Дунай рядячи.
Грози твої по землях течуть.
Одчиняєш ти браму Києву,
Стріляєш із отчого столу золотого
На султанів у далеких землях.
Стрілай, господарю, Кончака,
Раба поганого,
За землю Руську,
За рани Ігореві,
Хороброго Святославовича!

А ти, буй-Романе, і ти, Мстиславе!
Мисль одважна
Покликає ваш розум на діло.
Високо плаваєш ти, Романе,
В подвигах ратних,
Як той сокіл на вітрі ширяючи,
Птицю долаючи одвагою.
Маєте ви залізні нагрудники
Під шоломами латинськими.
Та й не одна країна гуннська,
Литва ще й ятвіги,
Деремела й половці
Списи свої покидали,
А голови преклонили
Під тими мечами булатними!

Та вже князю тому Ігореві
Світ-сонце померкло,
А дерево не на добро
Листя своє зронило,
Понад Россю та й понад Сулою
Городи поділено!
Уже Ігорєвого війська славного
Не воскресити!

Дон тебе, князю, кличе,
Князів на подолання ззиває.
Хоробрі князі Ольговичі
Готові до бою!

Інгвар, і Всеволод,
І всі ви, три Мстиславовичі,
Не лихого гнізда кречети, —
Чи не в битвах,
Не в звитягах славетних
Здобули ви собі володіння?
Де ж ваші золоті шоломи,
Щити добрі і списи ляські?
Загородіть полю ворота
Гострими своїми стрілами
За землю Руську, за рани Ігореві,
Хороброго Святославовича!"

Уже Сула бистрая
Не рине срібними струмнями
До города Переяслава,
Двіна-ріка тече болотами
Назустріч грізним половчанам,
Крик поганих розтинається!
Сам тільки Ізяслав, син Васильків,
Подзвонив мечами своїми гострими
У шоломи литовські.
Приголубив він славу ратну
Діда свого Всеслава,
А самого його під щитами багряними
Литовські мечі приголубили.
І сходив він кров'ю юною,

Сам собі слово промовляючи:
"Дружину твою, княже,
Укрили птиці крилами,
Звірі її кров полизали".
Не було там брата Брячислава
Ані другого, Всеволода,
Сам-один зронив він перлову душу
Крізь золоте намисто.
Голоси жалобою лунають,
Навкруги веселощі примовкли,
Трублять труби городенські.
Ярославе і всі внуки Всеславові!
Преклоніть ви свої корогви,
Укладіте в піхви мечі оганьблені:
Втратили-бо ви дідівську славу!
Ви своїми чварами
Зачали наводити невірних
На землю Руську,
На життя Всеславове!
Що ж то була за наруга
Через лихі усьобиці
Від землі Половецької!

На сьомім віці Трояновім
Метнув князь Всеслав жереб
На дівчину, йому любу.
Сів він на бистрого коня,
Помчався до Києва-города,
Діткнувся кінцем списа
До золотого столу київського.
Поринув він лютим звіром
Серед ночі темної
Із города Білгорода,
Окрився млою синьою,
А вранці-рано
Відчинив сокирами браму новгородську,
Розбив славу Ярославову,
Скочив вовком до Немиги з Дудуток.

Не снопи кладуть на Немизі, —
Кладуть голови молодецькі,

Молотять ціпами булатними,
Стелять на току життя,
Одвівають душу від тіла.
Береги криваві немизькі
Не добром-збіжжям засіяні, —
Засіяні кістками синів руських.

Всеслав-князь людей судив,
Городи мирив із князями,
А сам вовком серед ночі темної
Вибігав із города з Києва,
До півнів сягав Тмутороканя,
Вовком путь перебігаючи
Великому Хорсові.

Йому в місті Полоцьку
Дзвонили дзвони до заутрені,
У святій Софії раннім-рано,
А вже в Києві він чув той дзвін.
Віща душа була
В тілі його молодецькому,
А не раз, не два біди зазнавала.
Тим же то Боян віщий
І склав колись мудру приповідку:
"Ні мудрому, ні меткому,
Ні за пташку прудкішому
Суда божого не минути!"

Ой і стогнати землі Руській,
Колишні часи і князів колишніх
Пригадуючи!
Не можна ж було прикути
Того старого Володимира
До гір київських!
Стали-бо корогви
Одні Рюрикові, інші — Давидові,
В різні боки вони розвіваються,
Списи співають на Дунаї!

* * *

Ярославни-княгині чути голос.
Як та чайка-жалібниця,
Стогне вона вранці-рано:
"Полечу, — каже, — зозулею по Дунаю,
Умочу бобровий рукав
У Каялі-ріці,
Обмию князеві криваві рани
На тілі його дужому!"
Плаче-тужить Ярославна
Вранці в Путивлі на валу,
Словами промовляючи:
"О вітре, вітрило!
Чому, господарю, силою вієш?
Чому мечеш ворожі стріли
На крилах своїх легких
Проти воїнів мого милого?
Чи то мало тобі шугати під хмарами,
Кораблі на синім морі гойдаючи?
Чому, господарю, по ковилі срібній
Розсіяв ти мої радощі?"

Плаче-тужить Ярославна
Вранці в Путивлі на валу,
Словами промовляючи: ,
"О Дніпре-Славуто!
Пробив ти кам'яні гори
Крізь землю Половецьку,
Гойдаєш кораблі Святославові,
До полків несучи Кобякових.
Принеси ж ти, господарю,
До мене мого милого,
А не слала б я сліз йому ревних
На море пораненьку!"

Плаче-тужить Ярославна
Вранці в Путивлі на валу,
Словами промовляючи:
"Сонце світле, трисвітле!
Для всіх ти тепле і красне!
Чому ж, сонце-господарю,
Простерло гаряче своє проміння

На воїнів мого милого
У полі безводному,
Спрагою їм луки посушило,
Тугою сагайдаки склепило!"

* * *

Опівночі море заграло,
Мла іде стовпами-вихрами,
Ігореві-князю бог путь являє
Із землі Половецької
На землю Руську,
До отецького золотого престолу.

Погасла зоря вечорова,
Ігор спить, Ігор не спить,
Ігор мислю поле міряє
Од великого Дону
Та й до Дінця малого.
Овлур свиснув на коня за річкою:
Подає вістку князеві...

І нема вже князя Ігоря!
Стогне-гуде земля,
Шелестить трава,
Намети половецькі сколихнулися.
А Ігор-князь поскочив горностаєм
Між очерети високі,
Білим гоголем на воду полинув.
Іспав же він на коня бистрого
Ще й помчався вовком-сіроманцем
До луку донецького,
Ще й полетів ясним соколом,
Гуси-лебеді в тумані сизому
На підживок собі забиваючи.
Коли Ігор соколом летить,
Овлур сірим вовком стелється,
Студену росу струшуючи:
Заморили ж вони бистрі свої коні.

Каже Донець: "Княже Ігорю!

Не мало тобі слави,
Кончакові — досади лютої,
А Руській землі веселощів!"
Каже Ігор: "О Донець-ріко!
Не мало тобі слави,
Що носив ти князя на хвилях,
Стелив йому траву зелену
На берегах срібних.
Окривав теплим туманом
У затінку зеленого дерева,
Стеріг на воді гоголем,
На хвилі птахом-рибалкою,
На вітрі качкою-чорнухою!"

Не така ж та річка Стугна,
Що мало води в собі має,
Та чужі збирав собі потоки,
Широко в гирлі розливаючись!
Потопила вона край темного берега
Юнака князя Ростислава.

Плаче мати Ростиславова
По юнакові Ростиславу-князеві!
Никли квіти жалощами,
Дерево з туги к землі клонилося!

Не сороки заскрекотали, —
Їдуть Гзак і Кончак
Слідом Ігоревим.
Тоді ворони не крякали,
І галич примовкла,
І сороки не скрекотали, —
Тільки полози повзали,
Тільки дятли стукотом
Шлях до річки показували,
А ще соловейки співом веселим
Ясен світ віщували.

Каже Гзак Кончакові:
"Коли сокіл до гнізда відлітає, —
Не пустім молодого соколяти,

Золотими стрілами застрельмо".

Каже Кончак Гзакові:

"Коли сокіл до гнізда відлітає, —
То опутаймо соколя його
Красною дівчиною".

Каже Гзак Кончакові:

"Як опутаєм його
Красною дівчиною,
То не бачити нам ні соколяти,
Ані дівчини тієї красної,
Тоді нас птахи почнуть бити
В полі нашому половецькому!"

* * *

Сказав Боян, піснетворець давній
Часу Олега ще й Ярослав,
Про дні сказав Святославові:
"Тяжко голові без плечей,
А зле тілу без голови".
Так само тяжко й Руській землі
Без князя Ігоря.
Сонце сяє в небі ясному,
Ігор-князь — у Руській землі!
Дівчата співають на Дунаї,
В'ються голоси через море
До Києва-города.
Їде Ігор Боричевим
До святої богородиці Пирогощої.
Землі раді, городи веселі,
Співають вони про давніх князів.
Про молодих виспівують.
Слава славна Ігорю Святославовичу,
Буй-турові Всеволоду,
Володимирові Ігоревичу!
Здоров'я князеві й дружині,
Що борються за народ християнський
Із військами поганими!
Князям і дружині слава!

Амінь.